

UDK:631.2

YER RESURSLARINI BOSHQARISH MA'LUMOTLARIDAN FOYDALANISHNI TASHKIL ETISH TARTIBI

*S.H.Oltinov– “TIQXMMI” MTU Buxoro tabiiy resurslarni boshqarish instituti
“Yer resurslaridan foydalanish va davlat kadastrlari” kafedrasida stajyor-o‘qituvchisi
Sh.F.Murtazoyev- “TIQXMMI” MTU Buxoro tabiiy resurslarni boshqarish
instituti talabasi
Toshkent irrigatsiya va qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti
“Milliy tadqiqot universiteti” Buxoro tabiiy resurslarni boshqarish instituti.*

Annotatsiya. Ushbu maqolada Yangi O‘zbekistonda bajariladigan yer islohoti va respublikamizda yer resurslarini boshqarishning maqsadi, unga yuklatilgan vazifalar, boshqaruvga asos sifatida qabul qilingan tamoyillar, yer resurslaridan foydalanishni boshqarish ma’lumotlaridan foydalanish tartibi va funksiyalari tarkibi kabi masalalar ochib berilgan.

Абстрактный. В данной статье рассмотрены цель земельной реформы в Новом Узбекистане и управление земельными ресурсами в нашей республике, поставленные перед ней задачи, принципы, принятые за основу управления, порядок использования информации по управлению земельными ресурсами и состав земельных ресурсов. функции раскрыты.

Abstract. In this article, the purpose of the land reform in New Uzbekistan and the management of land resources in our republic, the tasks assigned to it, the principles adopted as the basis for management, the procedure for using land resources management information and the composition of functions are disclosed.

Kalit so‘zlar: Yer resurslari, yer tuzish, innovatsion texnologiyalar, iqtisodiyot tarmoqlari, agrosanoat majmuasi, tamoyillar, ma’lumotlardan foydalanish, boshqaruv funksiyalari.

Ключевые слова: Земельные ресурсы, землеустройство, инновационные технологии, отрасли экономики, агропромышленный комплекс, принципы, использование информации, функции управления.

Key words: Land resources, land management, innovative technologies, economic sectors, agro-industrial complex, principles, information use, management functions.

Kirish. Qishloq xo‘jaligi O‘zbekiston iqtisodiyotining muhim tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Bu tarmoq mamlakatimiz aholisining oziq-ovqat mahsulotlariga, qayta ishlash sanoati tarmoqlarining esa xom-ashyoga bo‘lgan talabini qondirish bilan birga, eksport salohiyatini mustahkamlashning istiqbolli manbalaridan biri sanaladi. Shu

sababli, so‘nggi yillarda yer resurslaridan samarali foydalanish, ularni boshqarish tizimini takomillashtirish va rivojlantirish bo‘yicha izchil islohotlar amalga oshirilmoqda.

Respublika iqtisodiyotining tubdan intensiv rivojlanish yo‘liga burilishi, uning barcha soha va tarmoqlariga ilmiy-texnika taraqqiyotining jadal tadbiq etilishi, yagona iqtisodiy organizm sifatida agrosanoat majmuasining funksiya qilishi, yer resurslaridan foydalanish va boshqarishda yangi jiddiy yo‘nalishlarni talab qiladi. Bunday sharoitda, ayniqsa bozor iqtisodiyoti sharoitida, yerdan foydalanishni tashkil qilish, rejalashtirish, agrosanoat majmuasining barcha darajasida resurslarni tejamlaydigan texnologiyani joriy etish, yer bilan bog‘langan sanoat tarmoqlarida chiqitsiz texnologiyani tadbiq etishga mo‘ljallangan bo‘lishi kerak. Buni amalga oshirish uchun esa yerdan foydalanish iqtisodiyotini, tashkil etish, rejalashtirishning barcha tizimlarini maqsadga yo‘naltirilgan rivojlanishi pirovard natijada yer resurslarini boshqarishning yaxlit va samarali tizimini talab qilinadi.

Ma‘lumki, har qanday boshqaruv, shu jumladan yer resurslarini boshqarish ham, aniq maqsadni nazarda tutadi. Bunda boshqarishning asosiy maqsadi bo‘lib – davlatning yagona yer fondini iqtisodiyot tarmoqlarining manfaatini ta‘minlash uchun samarali foydalanishni tashkil etish xizmat qiladi. Yer resurslarini boshqarish jarayonida uning maqsadiga mos tarzda qo‘yilgan bir qator vazifalar yechiladi. Bizning nazarimizda ularning asosiylari quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

1. Tabiat va jamiyat qonunlari va ularning rivojlanishi asosida ijtimoiy yer munosabatlarini tartibga solish masalalarini takomillashtirish.

2. Jamiyatning barcha ishlab chikaruvchi kuchlarini rivojlanishi va joylashishi uchun eng yaxshi sharoit tug‘dirish.

3. Yer resurslari zaxiralarini yer fondi toifalari bo‘yicha zamon va makonda iqtisodiyot tarmoqlariga, yer egalari, yerdan foydalanuvchilar va yer uchastkalari mulkdorlariga optimal taqsimlash va qayta taqsimlash.

4. Yer resurslarini kengaytirilgan takror ishlab chiqarishini ta‘minlash orqali tuproq unumdorligini yaxshilashini ta‘minlash.

5. Har bir yer uchastkasini uni maqsadli birlashtirilishi orqali oqilona va samarali foydalanishini ta‘minlash.

Ma‘lumki, davlat tomonidan amalga oshiriladigan xar qanday xarakat ma‘lum bir me‘yorlar negizida amalga oshiriladi. Ushbu me‘yorlarning asosini esa tamoyillar tashkil etadi. Shu nuqtai nazardan kelib chiqqan holda yer resurlardan foydalanishni boshqarishning asosi sifatida quyidagi tamoyillarni qo‘yish maqsadga muvofiq bo‘ladi:

1. Yer resurslarini boshqarishda sisyosiy, iqtisodiy, ekologik va texnologik yondoshuvlarning birligi.

2. Yerdan va boshqa tabiiy resurslaridan oqilona va samarali foydalanish masalalarini majmuaviy yechish.

3. Yer resurslaridan foydalanish boshqarishda qishloq xo'jaligining tabiiy moslashuvi jihatidan yerlarni rayonlashtirilganligini xisobga olish.

4. Iqtisodiyotning turli tarmoqlarida yer resurslarining vositasi sifatida vazifasini hisobga olish.

5. Qishloq xo'jaligi uchun mo'ljallangan yerlarning, eng avvalo sug'oriladigan yerlarning alohida muhofaza etilishini, kengaytirib borilishini xamda ulardan qat'iy belgilangan maqsadda foydalanishni ta'minlash.

Ko'pchilik agrar-iqtisodchi olimlarning fikriga ko'ra yer resurslaridan foydalanishni boshqarish ma'lum bir funksiyalar yordamida amalga oshiriladi. Yer munosabatlarini tartibga solish va yerdan foydalanishni boshqarish funksiyalaridan tashkil topadi. Bunda shuni e'tiborga olish kerakki ma'lum bir funksiyalar bir vaqtning o'zida ikkala kichik tizimda xam foydalanilishi mumkin. Misol uchun, yerdan foydalanishni iqtisodiy boshqaruvi va yerdan foydalanishni samaradorligini baholash funksiyalari. Yangi O'zbekistonda yangi islohotlar amalga oshirilishi bilan bir qatorda axborotlarni mamlakatimizning bepoyon hududi uchun tayyorlanishi, yerning tabiiy, xo'jalik va boshqa xususiyatlarini aks ettirish zarur ekanligini ko'rishimiz mumkin bo'ladi. Rivojlanayotgan iqtisodiyotning yer axborotiga ehtiyoji axborotni zamon talablariga moslashtirib borishga, uni yangi ko'rinishlarda ishlab chiqish, o'sib borayotgan ish xajmlari va ishonchlilikini orttirib borishni hisobga olib hududlardagi iqtisodiy o'sish, oziq-ovqat xavfsizligi, ish o'rinlari va investitsiya oqimini jadal rivojlantirish zarur, avvalo, yerga bog'liq axborotlarni o'z vaqtida tayyorlashni takomillashtirishni talab qilmoqda.

Yer munosabatlarini tartibga solish funksiyalari tizimida:

Yer qonunchigini yaratish funksiyasi yerdan foydalanish sohasida yuzaga keladigan yerga oid ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi qonunchilik hujjatlarini yaratishni ta'minlaydi.

Yerdan foydalanishni bashoratlash funksiyasiga bo'lgan talab iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohalarda yer resurslaridan foydalanish zaruriyati bilan izohlanadi. Ushbu funksiya tabiat va jamiyatning iqtisodiy rivojlanish qonunlariga mos ravishda mamlakatda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar va bozor iqtisodiyoti sharoitida yer resurslaridan foydalanish xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshiriladi.

Yer fondini taqsimlash va qayta taqchimlash - o'zida davlatning uzoq muddatga yer resurslaridan foydalanishga oid davlat siyosatini aks ettirganligi sababli boshqaruvning muhim funksiyalaridan biri hisoblanadi. Kelajakda yer resurslaridan iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik samaraga erishish maqsadida foydalanishni ilmiy bashoratlash uning mazmunini tashkil etadi.

Yerdan foydalanishni boshqarish funksiyalaritizimida:

Yer tuzish - yer resurslaridan foydalanishni boshqarishning muhim funksiyalaridan biri hisoblanadi. Yer tuzish yer resurslaridan samarali foydalanish maqsadida hududlarni tashkil etishga qaratilgan tarkibiga loyiha-qidiruv, s'yomka va izlanish ishlari kiradigan tadbirlar tizimi ekanligidan tashqari yerdan foydalanish tizimining muhim tarkibiy qismi ham hisoblanadi.

Yerlarni qayta tiklash funksiyasi yer resurslaridan bevosita ishlab chiqarish jarayonida foydalanuvchi vazirliklar va davlat qo'mitalarining vazifalariga kiradi. Ushbu funksiya yer resurslarini to'liq qayta tiklashning yakuniy bosqichi va iqtisodiy, ijtimoiy va ekologiya sohalarida yer resurslaridan oqilona va samarali foydalanish asosi hisoblanadi.

Yerga oid nizolarni xal qilish funksiyasi yer resurslaridan foydalanishning muhim funksiyalaridan biri hisoblanadi. Unga bo'lgan ob'ektiv talab yer egalari, yerdan foydalanuvchilar, ijarachilar va yer uchastkalari mulkdorlari tomonidan yerga oid qonunchilik hujjatlarining buzilishi sababli yuzaga keladigan nizolarni hal qilish bilan izohlanadi.

Yer resurslaridan oqilona va samarali foydalanishni rag'batlantirish funksiyasi yer resurslaridan oqilona va samarali foydalanishni tashkil etishlari uchun yerdan foydalanish sub'ektlariga iqtisodiy mexanizmlar orqali ta'sir ko'rsatadi.

Yerdan foydashishni iqtisodiy boshqaruvi funksiyasi iqtisodiyot tarmoqlari, faoliyat sohaları , yerdan foydalanish sub'ektlari o'rtasida yer resurslarini oqilona taqsimlash asosida yerdan foydalanish tarkibini optimallashtirish hamda yer resurslaridan foydalanish samaradorligi darajasi, yerlarni qayta tiklash sikli samaradorligi va ipoteka tizimini takomillashtirishni o'z maqsadi qilib qo'yadi.

Yerdan foydashish samaradorligini baholash funksiyasi tizimli ravishda yechiladigan quyidagi uchta vazifani o'z ichiga oladi: birinchisi, yer fondi toifalari, iqtisodiyot tarmoqlari va sohalar bo'yicha yer resurslarining taqsimlanishini baholash; ikkinchisi, yerdan foydalanishdaniqisodiy va boshqa ko'rinishdagi samara olish nuqtai nazaridan yer resurslaridan bevosita (texnologik) foydalanishni baholash; uchinchisi, yer resurslarini qayta tiklash samaradorligini baholash.

Yuqorida keltirilganlardan kelib chiqib quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

1. Yer resurslarini boshqarish tizimi tarkibi va ularning vazifalari tahlil qilinayotganda uning oddiy tadbirlar majmui emas, balki uzviy, yaxlit tizim ekanligi hisobga olinishi kerak.

2. Yer resurslarini boshqarish tizimining samaradorligini nafaqat uning funksiyalari samaradorligi oshishi natijasida, balki uning tarkibidagi barcha elementlar to'liq hisobga olingan holda oshadi. Masalan, yerdan foydalanishni tashkil etish loyihasining samaradorligi, loyiha ishlanmalari ular uchun asos bo'ladigan yer kadastri

va boshqa izlanishlar materiallari hamda yerdan foydalanish va muhofaza qilish ustidan davlat nazorati bilan uzviy bog'langan holda amalga oshirilsagina oshadi.

Adabiyotlar ro'yxati :

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni "O'zbekiston Respublikasi suv xo'jaligini rivojlantirishning 2020 — 2030 yillarga mo'ljallangan konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" PF-6024-son 10.07.2020
2. A.R. Bobojonov., Q.R. Rahmonov., A.J. G'ofirov. Yer kadastrini// Darslik. TIMI nashriyoti, 2008. 212 b.
3. A.S. Chertovskiy, A.K. Bazarov. Sistema zemlepolzovaniya Uzbekistana. Fan. 2007, 212 s.
4. Volkov S.N. Zemleustroytvo// Uchebnik. T 2: Vnutrikoznyatsvennoe zemleustroytvo. M.: Kolos, 2001, 648 str.
5. S. Avezbayev, S.N. Volkov. Yer tuzish iqtisodi // Darslik. TIMI, 2016. 265 .
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yer hisobi va davlat kadastrlarini yuritish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni. 2020-yil 7-sentyabr PF-6061
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasining "O'zbekiston Respublikasi davlat soliq qo'mitasi huzuridagi Kadastr agentligining faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi qarori 2020-yil 7-sentyabr PQ-4819.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yerlardan foydalanish va muhofaza qilish tizimini takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"
9. www.lex.uz
10. www.ygk.uz
11. www.senat.uz
12. WWW.president.uz